

УДК 332.146

Інвестиційно-інноваційні доміанти сталого розвитку територіальних одиниць

Стегней М.І.

доктор економічних наук,
професор кафедри обліку та фінансів
Мукачівського державного університету

Стаття присвячена актуальним питанням визначення інвестиційно-інноваційних пріоритетів сталого розвитку територіальних одиниць. Проаналізовано та систематизовано фактори інноваційного територіального розвитку. Досліджено світовий досвід організації інноваційного процесу. Окреслено резерви підвищення рівня інвестиційної привабливості територіальних одиниць.

Ключові слова: інвестиції, інновації, інвестиційна привабливість територіальних одиниць, інноваційне оновлення.

Стегней М.И. ИНВЕСТИЦИОННО-ИННОВАЦИОННЫЕ ДОМИНАНТЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ ЕДИНИЦ

Статья посвящена актуальным вопросам определения инвестиционно-инновационных приоритетов устойчивого развития территориальных единиц. Проанализированы и систематизированы факторы инновационного территориального развития. Исследован мировой опыт организации инновационного процесса. Определены резервы повышения уровня инвестиционной привлекательности территориальных единиц.

Ключевые слова: инвестиции, инновации, инвестиционная привлекательность территориальных единиц, инновационное обновление.

Stehnei M.I. INVESTMENT AND INNOVATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE DOMINANT UNITS

The article is devoted to topical issues of the definition of investment and innovation priorities for sustainable development units. The article analyzed and systematized factors of innovative territorial development. Studied the world experience of the innovation process. Outlined reserves increase investment attractiveness territorial units.

Keywords: investment, innovation, investment attractiveness units, innovative updates.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки стратегічним завданням є формування моделі інноваційного оновлення. Одночасно інноваційний розвиток окремих територіальних одиниць є важливою компонентою цього завдання. Особливості життя пересічних українських громадян потребують адаптації існуючих підходів і методів інноваційного територіального управління до конкретних умов господарювання.

У центрі багатоаспектної системи факторів інноваційного територіального розвитку має бути задоволення інтересів кожної окремої людини як рушійної сили необхідних реформ стосовно ефективного використання територіальних ресурсів та забезпечення сталого розвитку країни. Інноваційний характер розвитку територій повинен охоплювати досягнення науково-технічного прогресу, ефективні соціально-економічні та екологічні технології. Весь накопичений потенціал, зокрема людський, виробничий, технологічний, необхідно спрямовувати на формування сприятливого середовища життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У літературі наведено чимало поглядів авторів щодо інвестиційно-інноваційних доміант сталого розвитку територіальних одиниць. Ці питання розглянуті у роботах таких учених-економістів: Е.Н. Князевої, С.П. Курлюкова [1], М.А. Хвесика [2], І.О. Іртищевої [3] та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та систематизація факторів формування і резервів підвищення інвестиційно-інноваційного рівня сталого розвитку територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі інноваційного розвитку важливим є збереження традицій окремих територій. Визначаючи цінність інновацій, необхідно пам'ятати, що вони неможливі без відновлення колишнього змісту явищ і процесів. Е.Н. Князева та С.П. Курлюков стверджують, що не можна відкрити нове, не намагаючись перш за все повернутися до попереднього, іноді забутого змісту. Це також своєрідна новація [1, с. 25].

Територіальними системами повинен відтворюватися властивий тільки їм певний ідентичний модуль, який, подібно до генетичного коду, буде успадковуватися та зберігати базову інформацію. Урахування різноманітності регіональних особливостей господарювання сприятиме підвищенню сталості розвитку всієї держави. Такий підхід передбачає орієнтацію на традиційні основи [2, с. 58].

Доцільно погодитися із думкою авторів монографії «Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього» за редакцією академіка НААН України М.А. Хвесика, в якій наголошено, що інноваційна готовність до соціально-економічної модернізації значною мірою залежить від мотивації населення стосовно досягнення цілей розвитку та матеріально-технічної бази інновацій у державі. Загалом інновації формуються у вигляді нових потреб, нових джерел ресурсів, нових технологій їх переробки і виробництва нових продуктів споживання, нових виробничо-економічних відносин [2, с. 56].

Економічна система як організуюче і спрямовуюче начало сприймає виробничі новації, враховує їх у системі економічних відносин, що приводить до утворення нових організаційних форм економічної і господарської діяльності, які забезпечують подальший розвиток господарства. Це передбачає інноваційний підхід, характерний для суспільного відтворення, основним механізмом якого є новація.

Цілісність функціонування соціо- та еколого-економічної системи забезпечується єдністю її основних складових елементів: екології людини і середовища перебування (простору), а також економіки і продуктивних сил. У такому разі мета економіки орієнтована на регулювання і забезпечення збалансованого функціонування соціо-еколого-економічної системи в цілому. Це визначає інтегруючу роль економіки і робить її однаково наближеною до всіх інших цільових орієнтирів [2, с. 61].

Питання забезпечення сталого розвитку за рахунок активної інноваційної діяльності є ефективним тільки тоді, коли здійснюється відповідно до державних стратегічних планів, пріоритетів інноваційної діяльності держави, регіонів та адміністративно-територіальних утворень.

Проголошена інноваційна модель економічного розвитку України передбачає реалізацію стратегії розвитку національної економіки, спрямованої на істотне підвищення її ефективності, зростання ВВП шляхом цілеспрямованої діяльності зі створення, освоєння у вироб-

ництві й просування на ринок технологічних та організаційно-управлінських інновацій. За роки незалежності в Україні започатковані трансформаційні процеси у науково-технологічній та інноваційній сферах. Проте темпи розбудови сучасного формату останньої сьогодні є занадто низькими.

Досвід багатьох розвинених країн свідчить, що для забезпечення інноваційного розвитку державі необхідно здійснювати кредитну підтримку, бюджетне фінансування, податкове стимулювання тощо.

Сучасна вітчизняна економічна політика повинна базуватися на інноваціях, що забезпечить можливість ефективного розвитку економічних відносин та прискорення інтеграції економіки держави у світове господарство з високим рівнем конкуренції, де екстенсивна модель господарювання уже вичерпала свої можливості.

Попри гучні декларативні заяви про підтримку і розвиток інноваційного процесу в Україні, реальна ситуація свідчить про зменшення кількості підприємств з інноваційною діяльністю в абсолютному і відносному вираженні.

Інноваційною діяльністю в Україні продовжують займатися тільки великі підприємства. Така ситуація терміново потребує виправлення. Суттєву допомогу в цьому може надати світовий досвід організації інноваційного процесу, у тому числі за участю держави.

Механізм упровадження інноваційних технологій у процес еколого-соціально-економічного розвитку територій можна характеризувати як комплексну систему інструментів забезпечення інноваційного розвитку (правових, економічних, адміністративних, організаційних, освітніх, традиційних тощо), пов'язаних між собою спільними цілями, принципами і відповідними ресурсами. Тобто ефективність механізму повинна забезпечуватись створенням умов, за яких не можна відмовитися від інноваційної діяльності, а саме: коли територіальні громади усвідомлюють її необхідність, прогнозується висока результативність, нові можливості і свідоме прагнення інноваційного розвитку.

В умовах децентралізації національної економіки варто звертатися до аналізу світового досвіду стимулювання інновацій. Він свідчить про необхідність застосування двох засобів державного стимулювання: пільгового фінансування і дофінансування проектів коштами державних фінансово-кредитних установ та надання гарантій інвесторам. Залучення інвестицій від різних держав має свої особли-

вості. Наприклад, при залученні інвестицій із країн СНД доцільно відновити функціонування спеціальних економічних зон та промислово-фінансових груп на рівні національного законодавства, оскільки такі інвестиції швидше за все можуть прийти на вже існуючі підприємства, в діяльності яких зацікавлені технологічно пов'язані з ними підприємства країн СНД. Щодо інвесторів із розвинених держав Європи, Азії та США, то важливим моментом має стати створення відповідних баз даних та підрозділів (агенцій) у міністерствах і відомствах, які проводитимуть активну політику залучень інвесторів через відповідні конференції, презентації тощо. Безперервний моніторинг інноваційних процесів та швидке реагування держави на особливості розвитку є одним із необхідних заходів реалізації проекту моделі інноваційного розвитку [3, с. 357].

Говорячи про інноваційні аспекти сталого розвитку територій, не можна не згадати, що сучасна інфраструктура інноваційного розвитку досить обмежена (науково-технічні підприємства, фонди). Причому, виходячи із світового досвіду організації різних типів інноваційних структур, їхня діяльність в Україні не завжди відповідає передбаченим для них завданням, тобто характеризується функціональною невизначеністю. Крім того, розвиток вітчизняної інноваційної інфраструктури потребує всебічної державної підтримки.

Для процесу інноваційного розвитку територіальних одиниць України оптимальним має стати ефективне поєднання виробничого та невиробничого потенціалів з метою забезпечення їхньої привабливості для інвестицій, проживання та праці. Зважаючи на особливості сучасної вітчизняної економічної політики, насамперед необхідне раціональне використання соціальних, економічних та природних ресурсів на засадах сталого розвитку, розширення підприємництва.

Кожен регіон має свої особливості, тому SWOT-аналіз рівня розвитку територіальних громад з погляду їхньої інвестиційної привабливості в цілому по Україні буде дещо узагальненим.

Загалом, по країні до сильних сторін, що здатні забезпечити сталий розвиток сільських територій, варто віднести: сприяння сталому розвитку як на міжнародному, так і національному рівнях; покращення екологічної ситуації; зменшення радіаційного фону; створення бази для розвитку рекреаційного потенціалу.

До слабких сторін належать: складна демографічна ситуація, високий рівень безробіття,

трудова імміграція, старіння сільського населення, неефективне використання природно-заповідного фонду, рекреаційного потенціалу, низький рівень впливу влади та громадськості на процеси управління розвитком сільських територій.

Відповідно, ми вважаємо, що SWOT-аналіз повинен стати одним із базових елементів еколого-економічного інструментарію управління сталим розвитком територій. Особливість нашого аналізу сталого розвитку територій полягає в тому, що саме активізація діяльності у цьому напрямі не тільки забезпечить соціальний ефект, покращення екологічного стану навколишнього природного середовища, а й матиме економічний ефект у вигляді доходів від торгівлі, активізації підприємницької діяльності у сфері туристично-рекреаційного бізнесу.

Перспективні напрями вдосконалення інвестиційного інструментарію повинні відповідати напрямам державної політики щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні та сприяти притоку інвестиційного капіталу в розвиток українського села.

Як уже зазначалося, система цілей є фундаментом процесу розробки перспективних напрямів інвестування. Формування цілей здійснюється з урахуванням майбутніх напрямів галузевого інвестування, забезпечення інвестиційними ресурсами. Структура різних форм фінансування визначається на окремих етапах перспективного періоду і залежить від стану фондового ринку та наявності пропозиції з боку інституційних інвесторів.

Підвищення ролі інноваційно спрямованих елементів у структурі економічного механізму сталого розвитку обумовлює зміни системи суспільного відтворення: його структури, пропорцій і форм нагромадження капіталу, співвідношення галузей; структури витрат і споживання суспільства. Швидкість розвитку інноваційного процесу під дією таких елементів призводить до того, що змінюються критерії та оцінки економічної та неекономічної ефективності суспільного виробництва. Більше того, до процесу трансформації схильні навіть ознаки інноваційного економічного розвитку.

Зміна поєднання різних елементів інноваційного розвитку в структурі економічного механізму зумовлена, по-перше, невідкладністю вирішення завдання переходу економіки на інноваційний розвиток, а тому на кожному етапі цього переходу необхідно приймати адекватні заходи та задіяти відповідні елементи; по-друге, значним підвищенням впливу неекономічних (демографічних, при-

родно-екологічних, духовно-цивілізаційних та ін.) факторів; по-третє, трансформацією цілей інноваційного економічного розвитку в базисну умову не лише розвитку, але і функціонування соціально-економічної системи.

Різноманітні протиріччя економічного розвитку країни, спричинені як економічними, так і демографічними й екологічними проблемами, можна вирішити шляхом використання елементів, які за характером дії і напрямками детермінуючого впливу актуалізують інноваційну діяльність суб'єктів, не протиставляючи їхні інтереси, не порушуючи умови конкурентної змагальності. Залежно від динаміки і термінів здійснення інноваційного проекту елементи інноваційного механізму можна розділити на регулятори, стимулятори і модератори; за суб'єктами використання – елементи, що використовуються органами державної влади, ТНК, підприємствами. Така класифікація елементів забезпечення інноваційного розвитку дає підставу виділити головні напрями їх використання для реалізації інноваційної перебудови економіки України.

З урахуванням основних характеристик господарського механізму інноваційного розвитку, суб'єктів його активізації нами виокремлені такі напрями його використання та відповідні елементи їх реалізації: перший – створення загальних умов інноваційного розвитку економіки, забезпечення можливості виникнення і впровадження інновацій, формування сприйнятливості економіки до інновацій, що потребує виділення та використання групи дієвих чинників, здатних структурно перебудувати економіку, встановити такі залежності і зв'язки між окремими сферами господарства, які зможуть акумулювати системний ефект; другий – перетворення власне виробництва, для чого потрібні різні способи організації інноваційного процесу, які дадуть змогу надати інноваційності процесу праці, підвищити до необхідного рівня його продуктивність, зробити можливим його заміщення машинами, перетворити знання в необхідний і вирішальний чинник виробництва і таким чином акумулювати виробничий ефект; третій – пов'язаний із досягненням необхідного рівня фінансового забезпечення потреб виробництва при виході на інноваційний шлях розвитку, для чого потрібні певні методи, які спрямовують фінансові потоки на інноваційно-перетворюючі напрями, та акумулювання інвестиційного ефекту.

Таке групування елементів економічного механізму інноваційного розвитку виділених нами напрямів їхньої дії сприятиме організації

системних змін у розвитку територіальних громад України та отриманню загального ефекту інноваційного поступу, адже останнє значною мірою залежить від системної перебудови територіальних одиниць на основі постійно діючого економічного механізму.

Саме загальна система, її структура системно діючий механізм її інноваційного розвитку формують загальну інноваційну спрямованість, прогресивність, відповідність сучасним тенденціям еволюції. Тільки у такій інноваційно спрямованій системі суспільство здатне творити і розвивати свої структурні сфери.

У цьому разі йдеться про взаємодію системного та інноваційного ефектів, системного перебудову для переходу на новий рівень інноваційного розвитку, формування системи для її інноваційної перебудови.

Важливість використання дієвих елементів економічного механізму інноваційного розвитку територіальних одиниць для формування нової структури української економіки – інноваційної структури, інтегрованої, адекватної завданням переходу до неінноваційного етапу розвитку – обумовлена тим, що належить створювати нову економіку – не тільки високотехнологічного виробництва, але і високоорганізованої в своїх основах, погодженої у формах здійснення, логічно вибудованої у процесах взаємодії усіх сфер виробництва.

До найважливіших елементів механізму, здатних забезпечити перебудову структури української економіки, надати їй інноваційно-інтегрованого характеру, нами віднесено такі фактори: оптимізацію ролі й величини інноваційного компонента у структуруванні економіки; формування оптимальної структури національного багатства; оптимізацію людського потенціалу у структурі ресурсної економіки; вплив економічної влади на економічну структуру національної економіки.

У своїй сукупності ці фактори є реальними економічними процесами, тому самі можуть змінюватися, закінчуватися запланованими і незапланованими результатами під впливом специфічних факторів-заходів, і відповідно можуть бути регульовані, стимульовані, керовані, можуть здійснювати безпосередній вплив на стан системи в цілому, структурне співвідношення потенціалів, структуру відтворення і матеріального багатства суспільства, зміну, в остаточному підсумку, експортно-сировинної моделі господарювання.

Взаємна і погоджена дія факторів інноваційної структуризації забезпечує формування такої відтворювальної моделі національної

економіки, яка може бути виражена формулою: «інновації – інтеграційні ланцюжки – інноваційне виробництво – розширене накопичення капіталу – підвищені стандарти споживання». Ця модель включає в зону свого впливу всі сфери і галузі економіки, організовує їх як єдиний простір із пропорційно-узгодженим співвідношенням чинників і мотивацій інноваційно-орієнтованого розвитку.

Оптимізація ролі й величини інноваційного компонента у структуруванні економіки реалізується як відносно самостійний економічний процес і як такий, котрий, працюючи на системні ефекти, сам активізується під дією групи особливих факторів інноваційного перебудови структури економіки, що діють як системоутворюючі і системоорганізуючі, позитивно впливають на якість індустріалізації, формують більш високий тип суспільної організації праці й виробництва. До них належать: соціалізація держави, економіки, суспільства; розвиток фундаментальної науки і наукових досліджень; оптимізація потенціалів; державне регулювання ринку; вертикальна інтеграція.

Шляхи формування регіональної інноваційної політики як органічної складової державної політики можна простежити на прикладі польського досвіду. Загальна стратегія розвитку науки та інновацій у Польщі стала дороговказом для політиків і адміністраторів усіх рівнів. Їй підпорядковано регіональні інноваційні стратегії, що враховують місцеві умови і для реалізації яких розроблено план дій, котрий містить та підпорядковує за вертикаллю і горизонталлю будь-які кроки в інноваційному напрямі: чи будівництво, чи створення малого підприємства.

Крім університетів та науково-дослідних інститутів Польської академії наук, основними ініціаторами та виконавцями плану дій є новостворені центри перспективних технологій, передових досліджень і трансферу технологій, науково-технологічні парки та наукові центри. Вони тісно співпрацюють із великими і малими підприємствами, а також сприяють створенню нових інноваційних підприємств, які на початковому етапі підтримує держава.

Спільна та узгоджена робота усіх ланок ланцюга інновацій, організована за планом дій та загальною стратегією інноваційного розвитку, почала приносити результати. Наприклад, індустріальний науково-технологічний парк у Сувалках, енергетичний та авіаційний кластери в Жешуві започатковано в індустріально відсталих у недалекому минулому регіонах,

проте нині, незважаючи на критичне ставлення до них окремих наукових колективів у столиці країни, вони активно діють, створюючи нові робочі місця та сприятливий інноваційний клімат [4].

Успішна діяльність суб'єктів інновацій на регіональному рівні передбачає:

- значну роль у реалізації на місцях плану національної інноваційної політики та регіональної інноваційної стратегії;
- активну участь у розвитку регіону;
- співробітництво та кооперацію регіональних технологічних та індустріальних кластерів;
- участь у спільних технологічних і наукових проектах та пошукових наукових дослідженнях;
- оптимальне використання центрального й місцевого бюджету для економічного розвитку;
- узгоджену роботу державних органів влади, відповідальних за розвиток і реалізацію національної наукової та інноваційної політики (міністерств, національних агентств, місцевих адміністрацій тощо);
- участь у виконанні національних програм розвитку.

Зазначимо, що кластер у своїй класичній формі спирається на географічне розташування і тому більшою мірою відповідає регіональній політиці, тоді як технологічна платформа формується за галузевими ознаками і відповідає, скоріше, загальнонаціональній політиці розвитку.

Отже, реалізація наукових розробок потребує об'єднання зусиль та ресурсів усіх учасників ланцюга – від наукової ідеї до продажу прав інтелектуальної власності, товарів і послуг. Саме таким цілям підпорядковані технологічні платформи, сприяючи підвищенню конкурентоспроможності, сталому розвитку та виходу на світові ринки.

Розвиток кластерної структури економіки є складовим етапом становлення інноваційної економіки. В умовах конкурентної боротьби, що все більш ускладнюється, учасники кластера мають можливість консолідувати свої ресурси і ресурси інституцій з метою створення нової продукції, підвищення ефективності, впровадження нових технологій і знаходження нових ринків. Діяльність кластера супроводжується взаємопроникненням інноваційної активності між суб'єктами господарювання. Кластери можуть стати інноваційною основою розвитку національної економічної системи.

Кластери муніципального рівня призначені для реалізації стратегічних планів стосовно досягнення економічної суверенності муніципальних територій. Стратегія територіального кластерного розвитку ґрунтується на схемі територіального планування і прогнозної моделі економічного й містобудівного розвитку території району.

У цілому кластери повинні скласти загальну географію розміщення продуктивних сил на території регіону, сприяти формуванню єдиного економічного простору і, найголовніше, стати основою для залучення до реалізації загального стратегічного задуму всіх муніципальних утворень (поселень) району.

Дотримання принципу економічного суверенітету поселень повинно відбуватися на основі погодженої і послідовної політики органів місцевого самоврядування шляхом формування локальних «точок зростання» і територіальних субкластерів місцевого значення на базі окремих муніципальних утворень (поселень або їх групи) з метою подолання депресії і депопуляції малих поселень за рахунок розвитку конкурентоспроможних галузей господарства, ринкової, транспортної і соціальної інфраструктури.

Сучасний пріоритет у розвитку територій Закарпатської області переходить від промислово-сировинних до промислово-інноваційних, а також транспортних і туристсько-рекреаційних.

Незважаючи на позитивні аспекти кластеризації економіки окремих територій, як і раніше, існує низка специфічних проблем,

пов'язаних із реалізації кластерної політики на рівні окремих муніципальних утворень у регіоні, а саме:

- спірні права власності;
- недостатність фінансових ресурсів;
- управлінська і фінансова залежність від регіональних органів влади і представників великих компаній;
- нестача висококваліфікованих фахівців;
- низька відповідальність органів влади перед населенням і малим бізнесом.

Потреба державного управління процесом кластеризації пояснюється тим, що держава повинна бути зацікавлена у розвитку взаємодоповнюючих суб'єктів господарювання, що забезпечить подолання безробіття та підвищення рівня життя населення.

Висновки. До найважливіших факторів, здатних забезпечити перебудову структури української економіки, надати їй інноваційно-інтегрованого характеру, нами віднесено такі: оптимізацію ролі і величини інноваційного компонента у структуруванні економіки; формування оптимальної структури національного багатства; оптимізацію людського потенціалу у структурі ресурсної економіки; вплив економічної влади на економічну структуру національної економіки.

Для забезпечення сталого розвитку економіки України необхідно чітко усвідомлювати і використовувати усі можливості інноваційних механізмів, зокрема кластерів і технологічних платформ. Їх застосування має ґрунтуватися на поєднанні засад загальнонаціонального та регіонального розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Князева Е.Н. Основания синергетики. Синергетическое мировидение / Е.Н. Князева, С.П. Курлюков. – М. : Ком книга, 2005. – 240 с.
2. Сталый розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього : [монографія] / [Хвесик М.А., Бистряков І.К., Левковська Л.В., Пилипів В.В.] ; за ред. акад. НААН України М.А. Хвесика. – К. : Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2012. – 465 с.
3. Іртищева І.О. Інноваційне оновлення агропродовольчої сфери Причорноморського регіону: проблеми теорії та практики : [монографія] / І.О. Іртищева. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2010. – 412 с.
4. Офіційний сайт Науково-технологічного парку «Польща-Схід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.park.suwalki.pl>.
5. Іртищева І.О. Оцінка параметрів сучасного рівня екологічно сталого розвитку сільських територій / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Економіст. – 2014. – № 12. – С. 53-57.
6. Іртищева І.О. Фактори та особливості екологічно сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних викликів / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 302-310.